

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ САМОРИЙНУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

PSYCHOLOGICAL FACTORS OF SELF-DETERMINATION OF PERSONALITY

У статті розглянуто актуальну проблему сучасного часу – само руйнацію людини, що тісно пов'язана зі станом соціокультурного простору та викликана кризою основних запобіжників людського буття. Сприяти саморуйнуванню може цілий спектр причин, від відсутності кохання та ласки в дитинстві, не сформованої самостійності, проблем із самооцінкою (частіше заниженою), до завищених вимог до людини з боку оточуючих, особливо непомірних вимог з боку батьків до дитини, заборони на вияв емоцій та почуттів. Всі ці причини разом чи окремо можуть сприяти розвитку у людини внутрішньо особистісного конфлікту. Кожне суспільство, кожна епоха встановили для себе певну градацію «добрих» і «поганих» вчинків, а вчинки підкоряються цим стандартам постало своєрідною гарантією уникнення деградації суспільства і людини. Саморуйнуванням або само деструкцією називають емоції, думки, а також дії, що мають деструктивний характер, які неусвідомленим чи свідомим чином спрямовуються на саму людину. Щоб зрозуміти, чому особистість прагне до самознищення, що суперечить основному закону життя – інстинкту самозбереження, необхідно звернутися до природи людини. На відміну від тварин, людина здатна пожертвувати своїм життям заради самоствердження, особистої чи групової гідності. Хтось використовує підлість і зраду, щоб врятувати життя, хтось рятує людей ціною свого життя, а хтось вбиває себе та інших через втрату сенсу життя. Дослідники людської природи зазначали, що людина – єдина істота, яка не пристосувалася до середовища існування. У зовнішньому світі людина шукає втрачений «материнський рай» у вигляді емоційного зв'язку з оточуючими та шляхів їх реалізації. Екзистенційне роздвоєння змушує людину створювати єдність із собою, природним і соціальним світом. Профілактику внутрішньо-особистісних конфліктів можна запропонувати суспільству практичними психологічними знаннями, пов'язаними з розпізнаванням стресових або внутрішньо-особистісних конфліктних станів, а також способами самопомоги та інформування, в яких випадках це необхідно – звернутися за допомогою до психолога. І тут особистість може уникнути багатьох самодеструктивних наслідків і бути більш успішною у взаємодії в суспільстві, відповідно, вона може бути здатною до самореалізації як самостійна соціальна одиниця.

Ключові слова: психологічні чинники, саморуйнування особистості, чинники саморуйнування.

The article deal swiththe current problem of modern times – the self-destruction of a person, which is close lyrelated to the state of the socio-cultural space and is caused by the crisis of the mainsafeguards of humanexistence. A whole range of reasons can contribute to self-destruction, the lack of love and affection in childhood, unformed independence, problems with self-esteem (often underestimated), excessive demands on a person from those around him, especially excessive demands from parents on the child, a ban on the expression of emotions and feelings. All these reasons, together or separately, can contribute to the development of a person's internal conflict. Each society, each era established for itself a certain gradation of 'good' and 'bad' actions, and the ability to obey these standards became a kind of guarantee of avoiding the degradation of society and man. Self-destruction or self-destruction refers to emotions, thoughts, and actions of a destructive nature, which are unconsciously or consciously directed at the person himself. To understand why a person strives for self-destruction, which contradicts the basic law of life – the instinct of self-preservation, it is necessary to turn to the nature of man. Unlike animals, man is capable of sacrificing his life for self-affirmation, personal or group dignity. Some use meanness and betrayal to save lives, some save people at the cost of their lives, and some kill themselves and others because of the loss of the meaning of life. Researchers of human nature noted that man is the only creature that has not adapted to its environment. In the outside world, a person is looking for a lost 'mother's paradise' in the form of an emotional connection with others and ways of their realization. Existential bifurcation forces a person to create unity with himself, the natural and social world. The prevention of intra-personal conflicts can be offered to society with practical psychological knowledge related to the recognition of stressful or intra-personal conflict states, as well as self-help methods and information, in which cases it is necessary to seek help from a psychologist. And here the individual can avoid many self-destructive consequences and be more successful in interacting in society, accordingly, he can be capable of self-realization as an independent social unit.

Key words: psychological factors, self-destruction of personality, factors of self-destruction.

УДК 159.937:94246.3:159.91
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.51.31>

Філонова К.С.

аспірант кафедри загальної та диференціальної психології ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми. Стрімкі цивілізаційні зміни сприяють не тільки появі суперечливих цінностей і норм, що значно ускладнює вибір для людини, а й ведуть до виникнення у неї страхів, стресів, значного збільшення тривожності і як результат особистісного саморуйнування. При цьому під саморуйнуванням ми розуміємо схильність особистості навмисно завдавати собі шкоди (не важ-

ливо моральної чи психологічної), руйнувати себе. Сприяти саморуйнуванню може цілий спектр причин, від відсутності кохання та ласки в дитинстві, не сформованої самостійності, проблем із самооцінкою (частіше заниженою), до завищених вимог до людини з боку оточуючих, особливо непомірних вимог з боку батьків до дитини, заборони на вияв емоцій та почуттів. Всі ці причини разом чи окремо можуть

сприяти розвитку у людини внутрішньо-особистісного конфлікту. Саморуйнуванням або само деструкцією називають емоції, думки, а також дії, що мають деструктивний характер, які неусвідомленим чи свідомим чином спрямовуються на саму людину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання, пов'язані з самознищенням людини, обговорювалися з давніх часів (Аристотель, Сократ, Епікур, кініки, стоїки, Платон, Сенека та ін.), у середні віки (Августин, Фома Аквінський) і в Новий час (Р. Декарт, Г. В. Лейбніц, К.-А. Гельвецій та ін.) та представники німецької філософії (І. Кант, Г. Гегель, Ф. Ніцше). Виникнення людської природи деструкції, її сутність невикорінення у свідомості досліджували представники екзистенціальної філософії (К. Ясперс, А. Камю, Ж.-П. Сартр та ін.), прихильники франкфуртської школи (Г. Маркузе), Т. Адорно, А. Альтюссер та ін.), філософи соціології (Е. Дюркгейм, Г. Зіммель, Е. Фромм, Дж. Елюль та ін.), філософії структуралізму (Ж. Батай, Дж. Бодрійяр, М. Фуко, Ж. Дерріда, Ж. Дельоз та ін.), психоаналіз (З. Фрейд, А. Адлер, В. Франкл, С. Гроф та ін.). У пострадянській і особливо українській психології розробка цієї проблеми пов'язана з дослідженням оволодіння складними ситуаціями та психологічної стійкості особистості (О. Бацілева, Г. Дубчак, О. Кокун, В. Крайнюк, Л. Куліков, О. Либін, О. Либіна, А. Фомінова, О. Шамитш та ін.), пошуки сенсу життя і творчості (Д. Леонт'єв, Ю. Шваб, С. Рудницька, М. Смулсон, Т. Титаренко, Н. Цепелева), з проблемою самореалізації та саморегуляції особистості (О. Бондаренко, О. Бондарчук, М. Боришевський, Л. Карамуська, Л. Коростильова, С. Максименко, В. Моляко, В. Моросанова, В. Москаленко, О. Осницький, Н. Пророк, Л. Серджук, адаптивність (Ф. Березін, О. Литвиненко, А. Маклаков).

Мета статті – обґрунтувати психологічні чинники саморуйнування особистості.

Виклад основного матеріалу. Наукове спрямування цієї проблеми має велике поле наукового дослідження і поширюється на всі сфери психологічного знання, оскільки відображає багатовимірний рівень суспільного та індивідуального життя людини. На сучасному етапі розвитку суспільство переживає скрутні часи трансформації свідомості, ментальності та духу. Цей довготривалий і болісний процес ускладнюється тими викликами, які цивілізація отримала ще на початку ХХ століття, у вигляді природних і техногенних катастроф, екологічної та духовної кризи, національної нетерпимості та ворожнечі, боротьби між провідними країнами світу за нові ринки збуту товарів, війн за стратегічні ресурси тощо. У цей асоціативний ряд логічно вписується виклик, який являє собою проблему, тобто є наріжним каменем

усіх наведених явищ разом узятих, – людська саморуйнація як форма агресії [7, с. 195].

Ще у ХІХ ст. Е. Дюркгейм зробив висновки щодо саморуйнівних деформацій на прикладі німецького суспільства, в якому розглядав зародки саморуйнівних тенденцій. Він вважав, що у кожному суспільстві існує певний нахил до саморуйнації, який формує визначений контингент осіб, схильних до посягань на власне життя. Цей нахил був об'єктом об'єктивного дослідження Дюркгейма [5, с. 76]. Він намагався визначити умови, за яких реалізується явище, яке він назвав соціальним показником суїциду. До речі, у часі Дюркгейма і навіть у 20-ті – 40-ві роки. ХХ ст дискусії щодо саморуйнівного тяжіння відбувалися в основному в колі психіатрії та психології. І зацікавленість науковців викликали не тільки форми саморуйнування особистості, які зараз вважаються знаковими для сучасного суспільства, – наркоманія, алкоголізм, азартні ігри, токсикоманія та остання форма аутоагресії – суїцид.

Відомі французькі психіатри ХІХ ст. Ескіроль, Фалре, Моро де Тур, Берден вважали, що будь-яка добровільна відмова від життя є божевіллям, хворобою, яка є в кожному суспільстві, але потім вони сформулювали інший науковий погляд на цю проблему – той самий, з позиції якого Ескіроль пізніше стверджував, що самогубство є феноменом, який залежить від низки різноманітних причин і не може бути показником хвороби [12, с. 19].

ХХ ст. започаткувало нові наукові підходи для встановлення форм саморуйнування та її природи. Серед них: еволюційний, соціологічний, психоаналітичний, соціально-психологічний, соціально-філософський, антропологічний тощо.

Але виникає закономірне запитання, яке лежить на поверхні проблеми: чому саме зараз існує загроза повного знищення людей власними руками, особливо за допомогою самознищення та аутоагресії? Чим незвичайна, особлива, небезпечна сучасна цивілізація?

Кожне суспільство, кожна епоха встановили для себе певну градацію «добрих» і «поганих» вчинків, а вміння підкорятися цим стандартам постало своєрідною гарантією уникнення деградації суспільства і людини.

Тепер можна стверджувати, до середини ХІХ ст. світ не знав про такі форми девіантної поведінки (тобто тих, хто відхиляється від норм), як наркоманія, гомосексуалізм, тероризм, проституція тощо взагалі, або в таких розмірах не знав тих масштабів девіації, що існують зараз. І якщо раніше кожне суспільство, кожна культура, кожна епоха мали свої яскраво виражені, «традиційні» форми девіації, то зараз все перемішалось і дуже ускладнилось. Здається, сучасна культура увібрала в себе все найгірше, що було створено людством раніше, додавши ще й свої «здобутки» [11, с. 32].

І це не публічне спостереження. Відомі вчені – філософи, соціологи, політологи, психологи, медики відзначають схильність до ускладнень і транслокацій (перенесення частини одних девіантних чинників на інші: повія стає наркоманкою чи алкоголічкою, наркоман чи гравець змушений вчинити злочин з метою знайти гроші на дозу або щоб продовжити грати в азартні ігри) деструктивних форм поведінки.

Сучасна наука під деструкцією розуміє специфічну людську форму активного ставлення до світу, основним змістом якої є деструкція існуючих об'єктів і систем, яка може бути спрямована на саму людину, що виявляється в деструкції особистості до крайньої форми – самогубство. Деструкція є ідентифікатором хаосу, що завжди присутній в людській природі, і може бути як кінцевою метою діяльності, так і супроводжувати діяльність, що має креативну мету [5, с. 87].

Самознищення особистості може проявлятися в наркоманії, пияцтві, азартних іграх, небезпечних професіях, небезпечних для здоров'я та життя видах спорту, трудового ізму (людина працює на знос), агресивній поведінці, безглузких ставевих стосунках.

Необхідно знати, що самознищення завжди має негативні наслідки. Людина може отримати як моральне спотворення, так і реальне спотворення, і навіть захворювання психосоматичного характеру, наприклад, онкологія, виразкова хвороба, гіпертонія. Особистість також може відчувати суїцидальні думки та ідеї.

Щоб зрозуміти, чому особистість прагне до самознищення, що суперечить основному закону життя – інстинкту самозбереження, необхідно звернутися до природи людини. На відміну від тварин, людина здатна пожертвувати своїм життям заради самоствердження, особистої чи групової гідності. Хтось використовує підлість і зраду, щоб врятувати життя, хтось рятує людей ціною свого життя, а хтось вбиває себе та інших через втрату сенсу життя. Дослідники людської природи зазначали, що людина – єдина істота, яка не пристосувалася до середовища існування (К. Лоренц, Н. Тінберген, Е. Фромм, Е. Аронсон та ін.) [2, с. 434].

Представники екзистенціалізму зазначали, що індивід у хворому суспільстві є хворою реальністю, яка співвідноситься з таким же суспільством. В їхніх концепціях де гуманізованого суспільства сутність людини наповнюється негативним змістом як на філогенетичному, так і на онтологічному рівнях, формується хибний стан свідомості, що характеризується закоханістю та асоціальністю, що посилює в людині деструктивні тенденції. в умовах культивування ерзац цінностей масової культури (В. О. Лозовий). «Самодеструкція

особистості – складне соціальне явище, яке є однією з форм саморуйнування і самозміни, спрямованих на девіантну поведінку, асоціальність» [4, с. 37].

У соціокультурному просторі моральна система координат розмивається, культ споживання стає не просто культом, а Культ, Ідолом, засобом життя і думкою, самоціллю. У такій «системі цінностей» особистість дезорієнтується і, як підкреслює Ж. Батай, «людина за своєю природою отримує задоволення від витрат, дозвілля, жертв тощо, тоді як імперативи корисності та накопичення не властиві людській природі» [1, с. 92].

Сама природа людини служить як алібі для суспільства споживання. Ж. Батай вперше розвиває ідею «бездіяльного негативу»: якщо вчинок за Гегелем негативний, то для людини «в кінці історії», якій нічого не залишається робити, зберігаються «безробітна негативність», що реалізуються в отриманні відчуттів адреналіну, еротики, порнографії, через містику, культу смерті, азартні ігри тощо, які посилюють у людини саморуйнівні наміри [4, с. 38].

Саморуйнування як механізм самознищення запускається як зовнішніми чинниками, що призводять до виникнення протиріч між людиною та суспільством, так і внутрішніми чинниками, що виникають і діють у самій системі особистості. Це зумовлено об'єктивними причинами: інтенсивним зростанням економізації суспільства, соціально-економічною кризою, яка спричиняє створення армії безробітних, соціально незахищених верств населення, які залишаються без засобів до існування та втрачають єдність із соціальним цілим [6, с. 56]. Така примусова соціальна непотрібність стає за висловом Ж. Батай, так званою «проклятою долею». І від того, як людина подолає цю «долю», вибереться з цих невирішених проблем, щоб піднятися до духовності та творчого творення, чи змириться і відійде від проблем, залежить її подальше життя. Небажання чи нездатність протистояти «абсурду життя» виражається в прагненні сховатися від людей, максимально дистанціюватися шляхом самознищення [1, с. 15].

Перебуваючи в такому стані, людина намагається уникнути відповідальності перед собою та суспільством, врятуватися «втечею в ірраціональність», брати участь у процесі духовної капітуляції, відмови від свободи. Звільнення від зовнішнього світу і від власного світу проявляється в таких само деструктивних формах, як геймерманія, наркоманія, алкоголізм, наркоманія, пияцтво, проституція тощо, які за своєю природою як розтягнуті в часі форми самознищення, є соціальним злом. В останні роки ХХ ст. виникла низка неврозів, пов'язаних із втраченою сенсу життя, неврози безробіття, недільні неврози, неврози «нових українців» тощо.

За визначенням В. Франкла, ноогенним неврозам властиві ознаки: апатія, депресія та нудота [8, с. 76]. Ерік Фромм звертає увагу на те, що хронічна депресія і нудьга призводять до посилення фрустрації, яка в компенсованій і некомпенсованій формі є однією з основних психопатологій сучасного технотронного суспільства [10, с. 13]. На думку З. Фрейда, це явище було названо «хворобою сучасного суспільства». Цей соціальний аспект життя створює найсприятливіші умови для формування само деструктивного стану. Відчуття втрати сенсу життя в суспільному масштабі, яке спостерігається як у «ситих» країнах Заходу, так і в «бідних» країнах перехідного періоду, небезпечно тим, що воно деструктивне. Життєвий досвід підтверджує, що той, хто не може само реалізуватися, стає ізгоем, наркоманом, екстремістом, терористом, сектантським фанатиком [9, с. 37]. «Руйнівність – це наслідок неспроможного буття» [10, с. 14].

У зовнішньому світі людина шукає втрачений «материнський рай» у вигляді емоційного зв'язку з оточуючими та шляхів їх реалізації. Екзистенційне роздвоєння змушує людину створювати єдність із собою, природним і соціальним світом. Цю єдність можна створити різними способами: відключенням свідомості, введенням у стан екстазу, ейфорії чи трансу за допомогою наркотиків, алкоголю, сексуальних оргій, посту, голоду та інших ритуалів [3, с. 34].

Е. Фромм підкреслював, що будь-яка спроба відновити свою цілісність має на меті закриття свідомості, будь-яка манія калічить людину, поглинає її, робить залежною від пристрасті, як і наркозалежність. На думку Е. Фромма, творчість і деструкція – це не інстинкти, а реакції на ситуацію людини в реальному світі. Найжахливішим є стан людини, приреченої на пасивність і використання. Рятуючись від цих нестерпних почуттів, людина погоджується випробувати всі засоби – від роботи до наркоманії, жорстокості, самогубства, вбивства і добровільної згоди піти на війну, щоб знищити світ і себе. Альтернатива: або створювати і будувати, або руйнувати і знищувати [9]. Групова ідентифікація і відчуття безпеки, співчуття і самопожертва, жага безсмертя і сенсу життя штовхають людину в полони ірраціональних ідеологій, здатних маніпулювати її свідомістю, що в напруженій атмосфері настільки глибоко вкорінені в емоційному шарі людини, що всі замінні види діяльності, створені культурою (мистецтво, спорт, мораль, релігія тощо), можуть лише тимчасово загальмувати її реалізацію. Рано чи пізно у людини посилюється потяг до адреналіну, і людина шукає способи його реалізувати. Такий час у динаміці масових настроїв є золотим часом для ідеологів культу смерті, тоталітарних сект. Тягар індивідуальної відповідальності нестерпний, він змушує

людину бути під Владикою (Батьком). Солодке відчуття залежності від влади створює емоційний стан інфантильно-рабського розуму, який завжди готовий віддати життя за ірраціональні ідеї та авторитети (Ф. Достоевський, Е. Фромм). Людина може зберегти свою унікальність за умови, що вона створить таку форму життя, яка дозволить їй бути вільною, а отже й відповідальною за своє існування [10, с. 79].

Як підкреслював Ж. Бодрійяр, протягом своєї історії західне суспільство рухалося до багатьох звільнень: вони звільнили політичне, сексуальне, продуктивне та деструктивне, жінок і дітей, несвідоме та свідоме, мистецтво тощо. Ця «визвольна оргія закінчилася». Виникає питання: а що далі? Тепер філософ стверджує: «Західний світ рухається в порожнечу. Всі утопії здійснені, суспільству залишається лише відтворювати вже існуючі фантими» [3, с. 7]. Як існувати на етапі вимирання? Все працює, як і раніше але уникнув сенс існування. Людина втрачає головне, систему цінностей, сенс життя. Епоха «вірусної метонімії» невблаганно поглинає все людське, що є в людині, залишаючи її сам на сам із згубним бажанням» [3, с. 46].

Дж. Бодрійяр зазначав, що в сучасному світі переважають три основні форми: тероризм як форма транс-політики, СНІД і рак як форма патології, транссексуалізм і трансвестизм як форма єдності сексуальності та етики, які водночас відображають посилення жорстокості в політиці, сексуальності та руйнування відповідних генетико-культурних кодів. Організм людини в умовах штучного середовища втрачає імунітет. А людина без захисних можливостей стає вразливою до пристроїв, технологій, соціального забруднення [3, с. 54].

У сучасному інформаційному суспільстві «людське мислення замінюється електронікою, а всі системи наближаються до межі імунодефіциту. У сильно захищеному приміщенні організм втрачає будь-який захист [7, с. 195]. В асептичному приміщенні нові віруси починають розмножуватися, вражаючи як організм, так і суспільство, через що соціальна система також втрачає природний захист. Якщо система редукована, зазначає Ж. Бодрійяр, вона володіє принципом зла як принципом повернення до навколишнього стану [3, с. 95].

На думку науковців, сучасні проблеми, що виникли в суспільстві, являють собою захисну реакцію: СНІД захищає від сексуальної епідемії, ліки захищають від душевного заціпеніння і загальної запрограмованості, тероризм – від «епідемії гармонії» і необмеженого впливу державної влади, неврозів, проти божевілья тощо.

Експеримент із глобального програмування та штучне моделювання світу, кажуть вчені, призведе до створення смітника, природне

середовище перетвориться на відходи. Характерною рисою західної цивілізації є те, що людина стає покидьком сама собі. «Сучасне місто – це музей ідеальної деконструкції, де утверджено принцип ідеальної само руйнації. Сучасний мегаполіс – це машина безшлюбності, яка нескінченно само відтворюється, і люди в цій машині також без кінця відтворюються як сміття» [3, с. 251]. На думку Ж. Бодрійяра, вседозволеність, безкарність, інтенсивність свободи призводять до краху цінностей. Україна, як і інші колишні республіки, виявила «права людини», зростання злочинності та збільшення лиха для людського існування. Науковець підкреслює: «ми бачимо демонстрацію всього, чим ми є, всіх так званих емблем людства у вигляді ідеальної галюцинації і повернення до того, що раніше стримувалося, включаючи все найгірше, все най не пристойніше – все це тепер безмежне» [3, с. 141–142]. А це поле для розквіту деструктивних процесів. Одноразова субкультура та віртуальна монокультура, які повторюють і закріплюють одновимірні стереотипи сучасної людини, стають ерзац-культурою, в якій індивід не може усвідомити себе як етичний феномен [10, с. 50].

Тому всі ці соціально-психологічні умови в хворому суспільстві формують таку ж хвору людину, яка намагається знищити не лише світ, у якому вона не може гідно існувати, а й свій всесвіт, своє життя.

Синдром самознищення виникає і посилюється в умовах соціально-економічної нестабільності, нереалізованого людського потенціалу, соціального розшарування та духовної кризи.

Е. Ларсен виділив шість типів, які впливають на само руйнацію особистості.

1. *Контролери*. Такі люди не вміють доглядати за собою, думають тільки про те, як принести задоволення іншим, намагаються контролювати оточуючих, а самі від них залежать. Існує думка, що ніхто інший не вміє правильно жити. Такі люди створюють відносини з проблемними особистостями. Це дозволяє їм самоствердитися, виглядати вигідніше за чужий рахунок. Тут не обійтися без розвитку спів залежних відносин.

2. *Догідники*. Для таких людей важливо всім догодити. Вони бояться викликати гнів в оточуючих, ніколи не оголошують те, що їм потрібно. Для таких людей дуже важливо відчувати свою цінність, важливість, вміти вгадувати потреби інших. Така людина не може відповісти на запитання: «Чого саме ти хочеш?», «А що тобі подобається?».

3. *Мученики*. Такі люди впевнені, що життя завжди супроводжується якимось болем і стражданням, що це варіант норми. Коли настає такий момент, коли у людини все налагоджується, вона відчуває дискомфорт, тому

що їй завжди доводиться страждати. А коли настає мир, такі люди часто самі провокують скандали. У всьому знаходять негативні сторони, привід для нових страждань. Як правило, займаються саможичуванням і самоосудом.

4. *Трудоголіки*. Вони зосереджені на своїй діяльності, яка вимагає постійного руху, не отримують задоволення від кінцевого результату, тому що для них важливий сам процес. Такі люди не вміють відпочивати, відчувають провину, якщо нічого не роблять. Найціннішим для них є робота, а не родинні стосунки. Інших людей вважають справжніми ледарями, а ті, хто не працює, дуже дратують.

5. *Перфекціоністи*. Прагнуть до ідеалу, зосереджуючись на дрібницях. Для них важлива досконалість у всіх діях. Вони дуже гостро реагують на власні помилки, акцентують увагу на недоліках інших людей. Вони часто виглядають ледачими, тому що прагнуть виконувати завдання, в результаті яких вони абсолютно впевнені.

6. *Човникарі*. Для таких людей важлива особиста свобода. Вони не вступають у стосунки, хоча можуть мати багато зв'язків, контактів, що сприяє їхньому почуттю значущості, яке часто є егоїстичним [13].

Хворе суспільство також породжує хвору людину, яка прагне до самогубства. Слід підкреслити, що механізм самознищення починає працювати тоді, коли цьому сприяють зовнішні умови: втрата сенсу життя, розрив соціальних зв'язків, катастрофи людського буття, «пустий негатив», все це поширює сфера епідемії самознищення, хвороби технотроного суспільства. І лише змінивши соціальні та духовні орієнтири, ми зможемо перекрити соціальні витоки людського самознищення та вирішити проблему самознищення людини.

Висновки та пропозиції. Таким чином, самознищення особистості, що проявляється в психосоматичних реакціях, є для індивіда результатом «неекологічної» соціалізації, яка виникає внаслідок наявності внутрішньо-особистісних конфліктів (суперечностей) між його цінностями, переконаннями, бажаннями з одного боку та вимогами, нормами соціуму, з іншого.

Профілактику внутрішньо-особистісних конфліктів можна запропонувати суспільству практичними психологічними знаннями, пов'язаними з розпізнаванням стресових або внутрішньо-особистісних конфліктних станів, а також способами самопомоги та інформування, в яких випадках це необхідно – звернутися за допомогою до психолога. І тут особистість може уникнути багатьох само-деструктивних наслідків і бути більш успішною у взаємодії в суспільстві, відповідно, вона може бути здатною до самореалізації як самостійна соціальна одиниця.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Батай Ж. Література та зло. Київ : Наука, 1994. 166 с.
2. Баранова С. Динаміка процесу особистісного зростання (на прикладі досвіду вимушених переселенців). Особистість в умовах кризових викликів сучасності / за ред. С. Максименка. Київ, 2016. С. 433–441. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/704987/>.
3. Бодрійяр Ж. Прозорість зла. Київ : Наука, 2000. 258 с.
4. Герасіна Л. Насильство як соціальна деструкція. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2015. № 1148. С. 35–40. URL: <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/view/4464/4036>.
5. Дюркгейм Е. Самогубство. Соціо-психологічне дослідження. Київ : Наука, 1991. 489 с.
6. Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі : монографія. Імекс-ЛТД, м. Кіровоград, Україна, 2013.
7. Спринська З. Агресія як один із засобів досягнення життєвих цілей. *Вісник соціально-гуманітарного факультету*. 2009. Вил. II. С. 194–197. URL: <http://ddpu.drohobych.net/faxovi-naukovi-vidannya/>.
8. Франкл Е. Людина у пошуках сенсу. Київ : Наука, 1990. 367 с.
9. Фрейд З. Психологія несвідомого: зб. творів. Київ : Просвіта, 1990. 448 с.
10. Фромм Е. Втеча від свободи. Київ : Наука, 1990. 269 с.
11. Чеботарьова Н.В. Екзистенційні витоки деструктивності у культурі. *Наук. вісн. Сер. Філософія. ХДПУ ім. Г.С. Сковороди*. Харків : ОВС, 2004. Вип. 16. С. 31–36.
12. Шатирко Л.О. Експериментальна традиція психології навчання в Україні : монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 196 с.
13. Larsen E. Psychology of healing. Seven stages of recovery coming life's challenges. URL: Psychological-Healing-Paul-C-Larson/dp/1532600615.